

100 let anthroposofického umění ve střední Evropě

Kann ich die Seele weiten?

ARBEITSTITEL

**Anthroposophische Kunst:
Eine Revision nach 100 Jahren**

Kunstmuseum Olmütz
Muzeum moderního umění Olomouc

100 let anthroposofického umění ve střední Evropě

Anthroposofické umění ve 20. století Podle kurátorů Markuse Bröderlina (Kunstmuseum Wolfsburg) a Ulrike Groosové (Kunstmuseum Stuttgart) zpřístupňuje výstava Rudolf Steiner a současné umění, stejně jako výstava Rudolf Steiner a Alchymie všednosti (Vitra Design Museum) „jeden z největších pokladů, který ještě spočívá u paty 20. století“. Tato dvojevýstava představuje početné kulturněhistorické dokumenty z dob vzniku anthroposofického designu, architektury, eurythmie, waldorfské pedagogiky a dalších uměleckých projevů a dokumentuje i jistý vliv Rudolfa Steinera na současné umění – ale kupodivu se divák nedozví téměř nic o anthroposofickém umění (současnosti), tedy o všech výtvarných umělkyních a umělcích, kteří pracovali spolu s Rudolfem Steinerem (anebo jej následující). Pouze pražské DOX centrum současného umění doplnilo wolfsburskou výstavu několika díly českých anthroposofických umělců, Hilde Pollakovou, Richardem Pollakem-Karlinem, Josephem Prinkem a Rudolfem Michalíkem.

Kdo měl možnost nahlédnout do soukromých sbírek, i do sbírek Goetheana a do Archivu Rudolfa Steinera v Dornachu, jistě dá kurátorům Bröderlinovi a Groosové za pravdu: skutečné „poklady ještě leží u paty 20. století“ – vždyť v centru anthroposofického hnutí v Dornachu u Basileje existovala v jeho počátcích umělecká kolonie, kde se objevila vlastní škola umění a designu. Kdo nenahlédl do „pokladnic“ anthroposofického umění, mohl by k němu chovat skepsi, do té míry do jaké je obeznámen s uměleckou praxí anthroposofických institucí. V jakém množství a v jaké kvalitě jsou tato umělecká díla k dispozici? Jaké umělecké osobnosti působily v Dornachu a v dalších anthroposofických centrech? Proč zůstala jejich tvorba dalekosáhle neznámá? Proč se anthroposofické umění nevčlenilo do paradigmatického rámce moderny, jejich teoretiků a jejího uměleckého trhu? A jaký obsah, jaké stylistické zvláštnosti mělo anthroposofické umění ve 20. století?

V dosavadní umělekohistorické literatuře se zkoumá téměř výhradně případ významných pionýrů moderny (jakými byli například Kan-

dinsky, Mondrian, Itten) a jejich alespoň dočasné afinity k různým tehdejším duchovním učitelům (Steiner, Leadbeater, Mazdasnan, ad.). Otázka jak dalece se tyto umělci dočasně inspirovali výhradně učením Rudolfa Steinera byla zohledněna již mnohokrát, ovšem nikdy v případě těch umělců, kteří chtěli tvořit otevřeně deklarované anthroposofické umění v Dornachu v úzkém kruhu kolem Rudolfa Steinera anebo jej následující – a stavěli se tím proti duchu moderny. O jaké umělecké osobnosti šlo? Jak velký byl okruh umělců kolem Rudolfa Steinera a jak velký počet následovníků Steiner zanechal?

Prověříme-li stav bádání zjistíme, že neexistuje ani jediná publikace, která by na tyto otázky dokázala dát odpovědi, ani jediná výstava, která by představila v přehledu nejvýznamnější anthroposofické umělce 20. století. Přestože vyšlo množství uměleckých monografií – zpravidla v anthroposofických nakladatelstvích – , avšak nevyšla ani jediná větší souhrnná publikace. Naše výstava chce ostatně poprvé ozřejmit anthroposofické umění ve středoevropské dimenzi, a to do té míry v jaké jsou významní anthroposofičtí tvůrci zastoupeni kromě Švýcarska, Německa a Rakouska i v českých zemích a v Polsku. Ve velkoryse rozprostřeném přehledu ukážeme anthroposofické umění v chronologickém rozpětí od položení základního kamene prvního Goetheana v roce 1913 až po současnost – se zvláštním zřetelem k někdejšímu politickému napětí mezi Západem a Východem. Koncepce výstavy rozvíjí tíhnutí anthroposofie ke Gesamtkunstwerku: budou představeny architektonické modely, design, umělecké řemeslo, sochařství, grafika a malířství, stejně jako oblečení, hračky, hudební nástroje a další anthroposofica. Celosvětově poprvé přiblíží tato výstava rozsáhlý vhled do mimořádné mnohotvárnosti anthroposofického umění a umění života.

Reinhold J. Fäth (Apolda)
David Voda (Olomouc)

Anthroposophische Kunst: Eine Revision nach hundert Jahren

Laut Markus Brüderlin (Kunstmuseum Wolfsburg) und Ulrike Groos (Kunstmuseum Stuttgart) eröffneten die Ausstellungen Rudolf Steiner und die Kunst der Gegenwart sowie Rudolf Steiner und die Alchemie des Alltags (Vitra Design Museum) den „Zugang zu einem der größten Schätze, der noch am Fuße des 20. Jahrhunderts lagert.“ Die Doppelausstellung präsentierte zahlreiche kulturhistorische Dokumente aus der Entstehungszeit des anthroposophischen Designs, der anthroposophischen Architektur, der Eurythmie, der Waldorfpädagogik, et cetera und dokumentiert gewisse Einflüsse Rudolf Steiners auf die Kunst der Gegenwart, – aber erstaunlicherweise erfahren die Besucher so gut wie nichts über anthroposophische Kunst (weder der Gegenwart noch der Vergangenheit), d.h. über all die bildenden Künstlerinnen und Künstler, die zusammen mit Rudolf Steiner und in seiner Nachfolge wirkten. Einzig das DOX Centrum für Gegenwartskunst in Prag ergänzte die Wolfsburger Ausstellung mit einigen wenigen Werken der tschechischen anthroposophischen Künstler Hilde Polack, Richard Pollak-Karlin, Joseph Prinke und Rudolf Michalik.

Wer Einblick in private Sammlungen, in diejenigen des Goetheanum und des Rudolf Steiner Archivs in Dornach nehmen konnte, wird den Kuratoren Brüderlin und Groos beipflichten: es lagern noch veritable „Schätze am Fuße des 20. Jahrhunderts“ – war doch das Zentrum der anthroposophischen Bewegung in Dornach bei Basel in seinen Anfängen eine Künstlerkolonie, aus der eigene Kunst- und Designschulen hervorgingen. Wer noch keinen Einblick in die „Schatzkammern“ anthroposophischer Kunst hatte, mag Skepsis hegen, insofern ihm die künstlerische Praxis im Umfeld anthroposophischer Institutionen nicht unbekannt geblieben ist. Welche Quantitäten und Qualitäten, welche Originalität der künstlerischen Produktionen liegen vor? Welche Künstlerpersönlichkeiten wirkten in Dornach und anderen anthroposophischen Zentren? Warum blieb ihr Schaffen weitgehend unbekannt? Warum fügte sich anthroposophische Kunst nicht in den paradigmatischen Rahmen der Moderne, ihrer Kunstgeschichtsschreiber und ihres Kunstmarkts? Welchen Umfang, welche stilistische Besonderheiten hatte die anthroposophische Kunst des 20. Jahrhunderts?

In der bisherigen kunstgeschichtlichen Literatur hat man fast ausschließlich die bedeutenden Pioniere der Moderne (wie beispielsweise Kandinsky, Mondrian, Itten) auf ihre zumindest

zeitweilige Affinität zu spirituellen Lehren hin untersucht (Steiner, Leadbeater, Mazdasnan, u.a.). Die Frage, inwieweit sich Künstler lediglich zeitweise von Rudolf Steiners Lehren inspirieren ließen, wurde schon mehrfach berücksichtigt, nicht aber jene nach den Künstlern, die im inneren Dornacher Kreis um Steiner oder in seiner Nachfolge erklärtermaßen anthroposophische Kunstwerke schaffen wollten – und sich dezidiert gegen den Zeitgeist der Moderne positionierten. Wer waren diese Künstlerpersönlichkeiten? Wie groß war der Künstlerkreis um Steiner und in dessen direkter Nachfolge?

Prüft man den Forschungsstand, so wird deutlich, dass es weder eine Publikation gibt, die diese Fragen beantworten könnte, noch dass es je eine Ausstellung gab, die einen größeren Überblick über die wichtigsten anthroposophischen Künstler des 20. Jahrhunderts gezeigt hätte.

Zwar wurden mehrere Künstlermonografien – zumeist in anthroposophischen Verlagen – publiziert, jedoch keine größere Überschau. Unsere Ausstellung samt Katalog will diese bieten und zudem erstmals die mitteleuropäische Dimension anthroposophischer Kunst veranschaulichen, insofern neben der Schweiz, Deutschland und Österreich auch Tschechien und Polen als Länder mit bedeutenden anthroposophischen Künstlern vertreten sind. In einer großangelegten Übersicht zeigen wir anthroposophische Kunst im chronologischen Spannungsbogen von der Grundsteinlegung des ersten Goetheanum 1913 bis in die Gegenwart herein – unter besonderer Berücksichtigung des ehemaligen Spannungsfeldes zwischen politischem West- und Ostblock, sowie der Verbotszeiten für anthroposophische Künstler.

Die Ausstellung legt ihren Schwerpunkt auf die Malerei, entfaltet jedoch auch den Gesamtkunstwerk-Impuls der Anthroposophie: Vorgestellt werden zudem Design, Kunsthandwerk, Plastik, sowie Spielzeuge, Musikinstrumente und weitere Anthroposophica. Weltweit erstmals gibt diese Ausstellung einen umfassenden Einblick in die außerordentliche Vielfalt anthroposophischer Kunst und Lebenskunst.

Reinhold J. Fäth (Apolda)
David Voda (Olomouc)

Práce od / Werke von
Rudolf Steiner
Oswald Dubach
Margarita Woloschin
Hermann Linde
Maria Strakosch-Giesler
Henni Geck
Assja Turgenjeff
Louise van Blommestein
Hilde Raske
Clara Rettich
Hilde Boos-Hamburger
Imme von Eckhardtstein
Hans Wildermann
Arild von Rosenkrantz
Edith Maryon
Hilde Pollak
Richard Pollak
Jadwiga Siedlecki
Franciszek Siedlecki
Otilie Schneider
Walter Besteher
Hans IteI
Siegfried Pütz
Walther Kniebe
Walther Roggenkamp
Fritz Schulte
Elisabeth Oling
Günther Oling
Karl-Georg Schoettle
Werner Diedrich
Frank Mäder

Vorläufige Liste

Karl König
Rudolf Michalik
Ludvík Chlubna
Otakar Hudeček
Michaela Terčová
Luděk Přikryl
Thadäus Rychter
Irma von Duczyńska
Bohumil Jerie
Karl-Heinz Flau
Karo Bergmann
Lotte Volkmer
Waldemar Volkmer
Bernhard von Eyb
Joseph Beuys
Francesco Maresca
Julius Hebing
Felix Goll
Hans Hermann
Jerome Bessenich
Wilfried Ogilvie
Peter-Andreas Mothes
Fritz Fuchs
Werner Loeffler

Fritz Schulte
Gerard Wagner
Beppe Assenza
Liane Collot d'Herbois
Felix Kayser
Bernhardt Weyrather
Johannes Bierende
Rex Raab
Hermann Ranzenberger
Paul Bay
Ejnar Eising
Ulla Strand
Ernst Aisenpreis
Fritz Schuy
Friedrich Bergmann
Joseph Beuys
Paul Schatz
Karl Ballmer
Yvonne von Miltitz
Malo von May
Hermann Kirchner
Nora Ruhtenberg
Bohumil Jerie
Paula Rackwitz-Bulirova
Joseph Prinke